

Најдаљи пут који стока превали од села до планине износи 1—2 дана, и то до штајерско-корушке границе. Одстојање опада према ЈИ; села испод Караванки оставе ретко више од шест сати.

У трајању испаше играју улогу природни и привредни односи. За стоку на коју се плаћа кирија одређен је термин за изгон и сјављивање. Само на пашњацима у властитој обради траје испаша дуж времена.

Стоку истерују на пашњаке најраније у почетку маја, а обично прве две недеље јуна месеца. Рано се и сагони, уобичајен је здиг 8 септембар (Мала Госпођа). Тако је средином септембра највећи део стоке у селу. Најраније се сагони теглећа марва, нарочито коњи. Испаша просечно траје 80—90 дана.

П. Шобајић.

Emile Haumont: La constitution géographique de la Yougoslavie. (Булићев Зборник, Загреб—Split, 1924., с. 647.—654.).

Писац истиче значај савског и вардарско-моравског пута за унутрашње јединство наше државе, а околину Београда упоређује са Ил-де-Франсом, наглашујући тиме њен средишни положај. Даље испитује вредност граница наше државе, и налази, да релативно највише безбедности пружа наша источна граница.

Б. Ж. Милојевић.

Радослав М. Грујић: Организација дубровачке области Конавала од XII до половине XV века. (Споменик С. К. Академије, LXVI, 1926.).

Проучавања наших старих жупских области, њихових граница, уређења и одношаја, која је седамдесетих година прошлог века почео Ст. Новаковић, продужавана су од разних лица и с разним успехом све до наших дана. Потсећам само на лепе прилоге г. А. Поповића из старе Рашке у Чупићевој *Годишњици* или на недавне чланке г. Д. Лапчевића у овом часопису. Али, сем К. Јиречека, који је тај посао радио само у већим потезима, г. Р. Грујић је био први, који је узео за програм, да на основу нове, махом архивалне, грађе, проучи до појединости организацију једне наше старе жупе. За своју студију он је изабрао стару конаваоску жупу, једну од ретких, за које имамо доста очуване грађе сваке врсте. Свој задатак г. Грујић је у главном извео добро и дао неколико тачних запажања и констатација. Ово неколико наших напомена послужиће као допуна тој радњи.

Ја се не бих могао сложити са г. Грујићем у неколико општих тврдња. Пре свега, не видим на основу чега се могло казати, да се „већ у XI веку“ опсег требињске области „све више сужује на Приморје“, кад се то не да утврдити ни за сав XIII век. — Налазим, даље, да није довољно убедљив пишчев разлог, да је у Конавлима „православље могло имати не само превагу, него можда и искључиво све становнике Конавала под својом духовном влашћу“ с тога, што су до почетка XIII века владали том облашћу Византинци. Византинци су, како се зна, били врховни господари и Зете све до око 1180. године, па је она ипак била претежно католичка. Дубровник је до 1204. признавао врховну власт Цариграда, али православље у њему није „имало

преваге“. — До борбе између Дубровника и жупана Николе Алтомановића није дошло „крајем 1370. године“, него раније; 1370. преговарали су Дубровчани преко босанског бана Твртка, да се измире са жупаном.

Што се тиче граница дубровачког поседа у Конавлима треба поменути, да су оне биле померене мало, на штету републике, почетком XVIII века, одн. после Карловачког Мира, кад се у Дубровнику свима средствима радило, да се између његова и млетачког подручја утисну Турци. Мало после тога, 1710., Турци су притисли још нешто дубровачког земљишта око Стравче; како каже један савремени извештај „мало мање него од овега двора до светога Антуна на Плочах“. (Lettere e commissioni di Levante, f. 144). Том приликом помињате су и старе границе; оне су биле на северној страни овакве: „Границе Вити Граб, то је једна гора, а друго Царне Каменице, треће Прибишеве Долине, а четврто више Церових Долина у Присоју ками удјељан колик човјек висок. Које границе међу нами и међу Пољичаним и међу Кремендољаним, ер ови е ками за три границе, пета на Косматовој Главици, с Присоја на Влаци, шеста у Бречеву Осоју, седма више Љубачна на Греди, и то је на конфину земаља Г. Цара, осма у Малој Градини на Преслу, девета на Малом Смрековцу. И њеке од овезијех граница виде се усјечене у камену, а њеке не, ер су се загубиле (Le C, f. 145).

У устанку Конављана 1419. год. важну је улогу играо Вук Санковић са својим браством, који је и дошњије непријатељ републике. За време тог устанка дубровачка војска је већ 4. и 5. августа пуштана кућама и поклоњено јој је 100 перпера „у вину“. У устанку од 1423. један од главних устаника не зове се Конић (стр. 31) већ Корјенић; а шест уцењених одметника са по 300 перпера беху: Влатко Драшкојевић, Вукашин Богојевић, Радич и Добрашин Радиновићи, Радослав Ружић и Вукосав Вукчић. Као кривци, искључени из амнестије, помињу се: Деско Ђуринић, Радич Ружић, Радосав и Дубравац браћа Богете Руђића, Скоровој Поцерчић, Радослав и Мирко Грубачевићи и браћа Радича Ковачића. (Le C, 1423., f. 2). Одметнуте Конављане помагали су Требињци и други суседи, понајвише поданици војводе Радослава Павловића. Већи део плена одношен је у Требиње, у кућу браће Драганчића. Као помагачи одметника помињу се 25. јуна и 17. јула 1423.: Вукосав Санковић, Радосав, син требињског попа Бокчина, Драганчићи, Познановићи, Вукота Дракул и један Гавриловић. С тога су се Дубровчани 8. новембра решили потужити војводи Сандаљу Храњићу на војводу Радослава ради „помоћи дате разбојницима“. Нама је од користи, за хисторијат насеља Конавала и Требиња, што су дубровачки извештаји очували оволики број имена.

Као комунално добро биле су у старим Конавлима поред локава још и чатрње (цистерне) и бунареви; наравно они, које је подигло само то село или крај и који се брину о њиховом одржавању. Прописано је било, да таква места морају бити ограђена. За спуштање угледа *казнаца* током времена упозоравам само на чињеницу, да се помињу ‚casnazi di tutti i casali di Povarsce‘ (1710. Le C, f. 144.). — При подели земље у Конавлима комисија, којој је поверен тај рад, имала је да дели „десетине“ у „златице“, али су ван мере при подели имале бити куће и ‚cosare, zo e habitacion de animali‘. — Колико је *четвршина* била нека врста општег појма сеоских кметовских обавеза види се, на пр., из тужбе, како неки људи војводе Радослава, који су закупили неке дубровачке поседе, voriano seminar et posseder senza pagare la cetvertina (1422., Le C, f. 1).

За народну привреду у Конавлима, као у сточарском крају, од велика је значаја било и питање набавке соли. Из дубровачких извора зна се, да је република у свима сукобима са својим суседима забрану извоза соли сматрала као једно од најјачих средстава, да делује на њихове сточаре. Конављани су, природно, со набављали у Дубровнику, али нису водили много рачуна о фискалним интересима града и државе и, кадгод су могли, кријумчарили су со у суседство. На крају XVIII века, 1799. године, избио је тамо ради соли чак и један прави устанак. Да би сузбила кријумчарење република је те године издала наредбу, да сваки поданик од 14 година на више може добити годишње на главу само по 5 ока соли. Конављани су нашли, да та одлука сувише удара на њих и побунили су се. Република, већ у декаденцији, — што није иначе чинила никад пре, — позвала је у помоћ и требињског бега и суседне нове аустријске власти, да јој пошаљу по 150 људи и опколе Конавље с обе стране. Ни аустријски генерал Бради ни суседни требињски бег нису могли послати помоћ без одобрења више власти. Република се с тога обратила чак и у Беч и у Цариград. Изјављивала је ни мање ни више, него да се налази у критичној ситуацији. Али, кад се из те локалне ствари почела да развија дипломатска афера због турске подозривости ради позива Аустрије за посредовање, република је почела да узмиче. Кад је турска војска, по наредби Порте, кренула према Конавлима и стигла до Невесиња, пресрели су је ту дубровачки посланици с изјавом, да је устанак већ смирен. На глас да иде турска војска, казивали су они, уплашили су се Конављани и пристали да се покоре. У ствари, република је нашла за боље, да сама умирује устанике разложима и с нешто попуштања. (Le C, № 109).

Што се тиче имена Томбе г. Грујић има право, кад према г. Љ. Јовановићу тврди, „да је назив Томба постојао много пре“ 1441. год. У књизи *Diversa Cancellarie дубровачког државног архива* помиње се 16. августа 1284. „ecclesia S-cti Elie de Tumba“. (II, f. 32).

Кад су Дубровчани добили Конавље, јавило се међу осталим и питање испаша за оне сточаре из Хума и даљих области, који су тамо у извесно доба године изгонили своју стоку. Строге забране, које су с почетка издали Дубровчани, да спрече долазак суседним сточарима, који су годинама навикли да тамо излазе, нису се дале у целини одржати. Већ 4. децембра 1428. решавало се, да се неки сточари упуте у Слано („ad pasculandum eorum animalia ad contratas Slani“), а 11. фебруара 1429. правило се донекле и у Конавлима изузетак са непосредним суседима из Врсиња (Rogati, IV, f. 80, 87). 1430. почела је колонијација Планина „Власима Бјелицама“ из Црне Горе. За време Конавоског Рата између Дубровника и Радослава Павловића (1430—1432.) то је насељавање било обустављено, а настављено је одмах после свршетка рата. 21. априла 1433. примљене су Бјелице у Конавље, а помињу се, у исто време, и друга насеља. (Rog., IV, f. 131, 136; Consilium Maius IV, f. 267, 273).

За питање о плаћању *вражде*, како је уређено одредбом од 9. новембра 1423., треба знати, да је иницијатива за то дошла од сама народа. 10. октобра те године изнео је Климент Бодача, у име жупа Жрновнице, Бргата и Шумета, пред дубровачко веће ову преставку: у тим жупама догађају се чешће отмице, крађе и нападаји, али се људи боје употребити оружје, да не би при том убили неког, „propter quod oporteret solvere vrasdam“. А они често воле да поднесу штету, него да плаћају скупу вражду. Да доскоче злу они су са једног народног збора упутили молбу влади, да им дозволи, да у случају убиства све три жупе

плаћају вражду заједнички. (Consilium Minus, III, f. 93). — За обичај вражде занимљиво је ово схватање. 13. новембра 1445. јавио се Добро Старчевић, Конављанин, тражећи, да му Конављани плате вражду за руку, коју је изгубио при једном нападају од њих. У Дубровнику се решило, да му се тражња одбије, „јер колико по праву, толико и по обичају, не плаћа се никаква вражда за оне који нису погинули“. А ако Добро буде досађивао новим тужбама треба га за казну затворити осам дана.

В. Ђоровић.

Др. Јован Ердељановић : Трагови најстаријег словенског слоја у Банату. (Niederlův Sbornik, стр. 275—308, Прага 1925.).

Полазећи од резултата Л. Нидерлеа, који је утврдио да су се Јужни Словени почели још у 1. или 2. веку по Христу селити на Југ преко Карпата, да су у 4. или 5. в. већ били испунили средње Подунавље, да су се и пре 6. века почели настањивати на Балканском Полуострву и да су, по одласку Срба и Хрвата на Балканско Полуострво, у Панонији остали Словенци, а источно од њих (у источној Угарској и јужним Карпатима) Словени бугарског етничког карактера, — Г. Ердељановић је покушао утврдити прави етнички карактер тих Словена у Банату. А пошто се то питање не може решити помоћу историјских података, јер се у њима нигде не помиње национално име Словена који су живели у Банату од 8.—15. века, Г. Ердељановић решава то питање помоћу других података, трагова у топономастици, и етничких особина данашњег српског становништва у Банату.

Најстарија топографска имена из Баната, забележена до краја прве деценије 15. века, већином су словенска (356 од 676), и највећим делом одговарају особинама српских дијалеката: нека од тих имена говоре чак за то да је међу тадашњим Словенима у Банату било и српско-хрватских икаваца. Сва топографска имена што их је Г. Ердељановић побележио приликом својих проучавања по Банату (око 1100) српског су карактера.

Почевши од 1404., у току 15., 16. и 17. века, Срби из крајева јужно од Саве и Дунава насељавају се често и у великом броју у Банату. Срби, пак, који су под Чарнојевићем прешли у Угарску нису се населили у Банату, јер је Банат био под турском влашћу. По испитивањима порекла што их је Г. Ердељановић вршио у Банату, већину српског становништва чине „стари“ родови, или такви досељеници који су такође пореклом од „старих“ банатских родова. Досељени родови су већином пореклом из северне Србије. Поређењем језичних и осталих етничких особина код Срба доњег Баната и осталих особина код Срба Северне Србије, Г. Ердељановић је запазио код банатских Срба многе посебне појаве и одлике којих нема ни код данашњег ни ранијег становништва северне Србије; за њих мисли да ће највећим делом бити наслеђе од најстаријег словенског становништва у Банату.

Особито место међу Србима у Банату по језику и неким другим особинама имају Крашовани, који живе у горњем сливу реке Караша. Разна су мишљења о њихову пореклу. Г. Ердељановић мисли да су они у основи пореклом од најстаријег словенског слоја у сливу Караша. Њихов говор је врло архаичан и има многобројних сагласности са средњебанатским, ношња им је иста као и стара српска банатска ношња; имају много обичаја са српском терминологијом, а задржали су и славу. Данас су католици.